Energeetika töörühma arutelude kokkuvõte

Sektori ootus kliimaseadusele – milleks see on vajalik ja millega tuleb sektori vaatest arvestada

Oluline osa Eesti energeetikasektorist on olnud EL HKS-iga hõlmatud juba pikemat aega. Kuigi 2013. aastast alanud lubatud heitkoguse ühikutega kauplemise kohustus koheselt energeetikasektori KHG heidet ei mõjutanud, siis 2018. aastal EL-is kokkulepitud EL HKS-i muudatused kasvatasid kiiresti HKS-is kaubeldavate heitkoguse ühiku hinda ning tõid sellega kaasa ka energeetikasektori KHG heite vähenemise. Vanemate elektrijaamade sulgemise ja kõrge heitkoguse ühiku hinna tõttu on energeetikasektori heite vähenemine Eestis olnud EL-i riikide võrdluses üks suurimaid ning mitte üksnes 1990. aastaga, vaid ka 2005. aastaga võrreldes. Eesti ambitsioonikate taastuvenergia arendamise eesmärkide täitmise korral see trend jätkub, kuna põlevkivist elektri tootmine lõpeb, kui on välja ehitatud seda asendavad tootmisvõimsused.

Kliimaseaduse vajalikkuse ja sellele seatud ootuste osas oli töörühmas eri arvamusi. EL HKS-iga hõlmatud käitiste esindajad ei pidanud vajalikuks, et riik kehtestaks EL HKS-iga hõlmatud sektorile täiendavaid siseriiklikke õiguslikult siduvaid eesmärke, sest HKS kui turupõhine meede on märksa efektiivsem ja kulutõhusam sektori heite vähendamiseks. Teine hulk osapooli arvas, et kliimaseaduses tuleb siiski sätestada strateegiline eesmärk, mis määraks ära, mis ajaks ja mis mahus energeetikasektor panustab teiste sektorite dekarboniseerimisse ning Eesti üldise kasvuhoonegaaside heite vähendamise eesmärgi täitmisse. Kolmas hulk osapooli leidis, et igal juhul on olulisim õigusliku ebaselguse ja väga laia kaalutlusruumi jätmise vältimine selle osas, milliste administratiivsete ja õiguslike vahenditega sektori heite vähendamist edaspidi suunatakse. Ühel meelel oldi selles, et EL HKS-iga mitte hõlmatud ehk jõupingutuste jagamise määrusega kaetud energeetikasektori käitiste osas peaks riik kehtestama siseriiklikud eesmärgid tagamaks nende proportsionaalse ja õigeaegse panuse kliimaeesmärkide saavutamisesse.

Sektori potentsiaal kasvuhoonegaaside heidet vähendada

Põlevkivist elektri- ja soojusenergia tootmine on pikka aega olnud suurim energeetikasektori heiteallikas. Võttes arvesse Eesti ambitsioonikaid 2030. aasta taastuvenergia arendamise eesmärke, on põhjust eeldada, et põlevkivist elektri tootmine lõpeb kiiremini, kui praegused KHG heite vähenemise prognoosid seda näitavad. Seda tingivad EL HKS-ist tulenev kõrge heitkoguse ühiku hind ja praegu kavandatavad või elluviidavad investeeringud uutesse tootmisseadmetesse, mis turukonkurentsis põlevkivist energiatootmise turult välja lükkavad.

Kui 2030. aasta taastuvenergia ja kliimaeesmärgid on saavutatavad täna kättesaadavate tehnoloogiliste lahendustega, siis 2040. aasta ja sellele järgneva perioodiga seondub täna veel teatav määramatus. Nimelt eeldab ilmastikust sõltuva taastuvenergia tootmise lisandumine elektrisüsteemi ka kiirelt käivitatavate juhitavate elektrijaamade olemasolu elektrisüsteemis, mida praegu käitatakse peamiselt maagaasiga ning mille dekarboniseerimine on tulevikus võimalik maagaasi asendamise kaudu biogaasi või vesinikuga või sellistele jaamadele süsinikupüüdmise seadmete installeerimise kaudu.

Peamised meetmed KHG heite vähendamiseks

Taastuvelektrile üleminekuks tehtavad tegevused ning toimiv EL HKS on kaks peamist instrumenti, mis aitavad asendada energeetikas heitemahukat energiatootmist puhtamaga. Ülemineku rahastamine on jätkuvalt väljakutse, sest turul ei ole piisavalt riskide maandamise võimalusi ning samuti on puudujääk

elektrivõrgu arendamiseks vajalike investeeringute mahus. Kaugküttesektori dekarboniseerimiseks on vajalik muuta kaugkütteseadust nii, et see võimaldaks soojuse tootmise valdkonnas võtta kasutusele kütusevabasid tehnoloogiaid (soojuspumbad) ja avada kaugkütteturgu konkurentsile.

Sektori vajadused heite vähendamise potentsiaali realiseerimiseks

Vajalikud on täiendavad turupõhised või riigi sekkumisega tekkivad riskide maandamise instrumendid, kuna kapitali kättesaadavus Eestis tegutsevatest pankadest on kehvem kui põhjamaades. KOV-ide autonoomia ei tohiks taastuvenergia planeerimisel olla nii suur, et saaks määravaks takistuseks. Kui riigil on eesmärgid, mida on vaja täita, siis kliimaseadus võiks kajastada seda, et KOV-idel on samamoodi kohustus neid eesmärke täita ja sellele kaasa aidata, tehes seda samas pigem läbi motiveerimise kui sunni.

Võimalused ja vajadused sektori konkurentsivõime tõstmiseks

Sektori konkurentsivõimele mõjub positiivselt riiklike strateegiate ja regulatiivse keskkonna stabiilsus, väiksem halduskoormus, vähemalt naaberriikidega sarnased tegevuspiirangud ja -nõuded ning tõhus järelevalvetegevus ebaausa konkurentsi tõrjumiseks. Energiasektori investeeringute vajadus on suur kõikides naaberriikides, mistõttu peaks eelkõige Eesti eesmärgiks olema vähemalt võrdsete konkurentsitingimuste loomine naaberriikidega võrreldes. Võrdsete konkurentsitingimuste loomine võimaldab vähendada tarbijaid koormavate toetuste hulka ja soodustada turupõhiseid investeeringuid. Selle saavutamiseks peaks riik koostama võrdleva analüüsi Eesti konkurentsipositsiooni parandamise võimaluste osas ja leppima sektori esindajatega kokku lähema kolme aasta jooksul rakendatavates meetmetes. Töögrupis oli eri arvamusi selle osas, kas ja kuidas EL võetud koondeesmärgist kiirem energeetikasektori dekarboniseerimine annaks Eestile sektoriüleselt konkurentsieelise. Üks hulk osapooli leidis, et kindlasti on ettevõtteid, kellele see on konkurentsieelis või teadlikult võetud äririsk, ning äriühingute kestlikkusaruandlusega seotud kohustuste rakendumise ja Eesti majanduse süsinikuintensiivsuse püsimise korral kannatab suur hulk ettevõtteid lähitulevikus olulisimatel turgudel selget konkurentsivõime kaotust. Teine hulk osapooli leidis, et sektoriüleselt ei pruugi EL võetud koondeesmärgist kiiremal dekarboniseerimisel olla lisandväärtust Eesti majanduse konkurentsivõimele.

Sektori jaoks olulisimad põhimõtted ja tegevussuunad, mida tuleks kliimaseaduses sätestada

Kliimaseaduses tuleb sätestada optimaalne energeetikasektori KHG heite vähendamise tempo ning see, mis tasandi (kas EL või siseriiklikke) sekkumistega seda suunatakse. Põhimõtete ja tegevussuundade osas leiti valdavalt, et taastuvenergiale ülemineku jaoks vajalikud põhimõtted ja tegevussuunad on juba sätestatud teistest seadustes ja arengukavades. Mitmed töörühmas esitletud ja arutatud üldised kliimapoliitika kujundamise põhimõtted leiti olevat asjakohased ja vajalikud täiendava õigusselguse loomiseks kliimaseadusega. Keeldude asemel eelistati pigem uute tegevuste soodustamist. Mõned osapooled tajusid probleemsena ambitsiooni vähendamise keeldu ja fossiilkütuste subsideerimise lõpetamist, kuna neid ei pruugi olla võimalik praktikas rakendada või tuleb nende rakendamise jaoks sätestada hulk erandeid. Täpsemat defineerimist vajavad mõisteid „õiglane üleminek“, „rohemajandus“, „elurikkuse hoidmine“ ja „ei kahjusta oluliselt“.